BENDRUOMENIŲ TURIZMO KONCEPTAS IR JO PRAKTINĖ SAVIVOKA

Eduardas Spiriajevas[1], Irma Spiriajevienė[2], Juozas Lekys[3]

Klaipėdos universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA
Bendruomenių turizmo tyrimai apima miesto ir kaimo kraštovaizdžius, vietinės architektūros paveldą, vietos tradicijas ir papročius, etnografiją, istorinius įvykius, kultūros puoselėjimo renginius, vietos žymių asmenų biografijos tyrimus. Šių žinių visuma skatina bendruomenes tyrinėti sistemiškai, išskirti ir aktualizuoti svarbiausius veiksnius ir vertybes. Jų pagrindu galima kurti bendruomenių turizmo maršrutus, kurie tampa alternatyva kultūrinio turizmo veiklai. Bendruomenių turizmo modelis Lietuvos turizmo sistemoje yra naujas segmentas, todėl praktiškai neturi pritaikymo atvejų, yra tik formavimosi stadijoje. Siekiama Klaipėdos gyventojams aktualizuoti bendruomenių turizmo, kaip perspektyvios alternatyvaus kultūrinio turizmo šakos, reikšmę, o sukurtą modelį bei tyrimo metodiką pritaikyti ir kitose teritorijose.
RAKTINIAI ŽODŽIAI: *bendruomenės, turizmas, plėtros modelis, turizmo šaka, alternatyva, bendruomenės gidas.*

ABSTRACT
Research on community-based tourism encompasses urban and rural landscapes, the local architectural heritage, local traditions and customs, ethnography, historical events, cultural preservation events, and biographical studies of notable local people. This body of knowledge encourages communities to conduct systematic research, and to identify and highlight the most important factors and values, which can then serve as the basis for creating and organising tourism itineraries designed to introduce visitors to communities as an alternative form of cultural tourism. The community tourism model is a new sector in the Lithuanian tourism system. Therefore, it has virtually no practical applications, and is still in its formative stages. The aim is to highlight the significance of community-based tourism among Klaipėda's communities as a promising branch of alternative cultural tourism, based on which the community-based tourism model and research methodology can be adapted for use in communities in other regions.
KEY WORDS: *communities, tourism, development model, tourism branch, alternative, community guide.*

JEL KLASIFIKACIJA: D70, I20, L30, O10, R11.
DOI: https://doi.org/10.15181/rfds.v50i3.2845

Įvadas

Bendruomenių turizmas (angl. *Community-based Tourism*) – tai nauja besiformuojanti kultūros turizmo šaka, kuri Lietuvos visuomenės geografijos ir turizmo geografijos tyrimuose dar mažai tirta teoriniais ir praktiniais aspektais, o Lietuvos Respublikos Turizmo įstatyme ši turizmo rūšis neapibrėžta. Bendruomenių turizmo modelis Lietuvos turizmo sistemoje yra naujas segmentas, todėl praktiškai neturi pritaikymo atvejų, yra tik formavimosi stadijoje, tad šiame straipsnyje siekiama aktualizuoti bendruomenių turizmo reikšmę, kaip perspektyvinę alternatyviojo kultūros turizmo šaką.

[1] Eduardas Spiriajevas – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Socialinės geografijos ir turizmo katedra
Moksliniai interesai: turizmo regioninė plėtra, visuomenės geografijos tyrimų metodologija, periferinių teritorijų transformacijos
El. paštas: Eduardas.Spiriajevas@ku.lt

[2] Irma Spiriajevienė – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Socialinės geografijos ir turizmo katedra
Moksliniai tyrimai: elgesio geografija, visuomenės kokybiniai tyrimai

[3] Juozas Lekys – Klaipėdos universiteto Socialinės geografijos ir turizmo katedra
Moksliniai interesai: turizmo planavimas, turizmo veiklos modeliai

Bendruomenių turizmas formuojasi kaip alternatyvioji kultūros turizmo šaka, kurioje vyksta kultūrinė-socialinė turistų ir vietos gyventojų, pristatančių vietos bendruomenių vertybes bei tapatybes, tarpusavio sąveika. Alternatyvusis turizmas iš esmės nėra nauja tyrimo sritis, tačiau ši masinio turizmo atsvara apima teritorijų apsaugos ir naudojimo darnos nustatymo svarbą, gamtos išteklių išsaugojimo problemas bei visuomeninių, istorinių, kultūrinių išteklių išsaugojimą, suteikiant keliautojui įsimintinų ir unikalių patirčių kiekvienoje vietovėje.

Bendruomenių turizmas – sudėtinė alternatyviojo turizmo dalis, kurios aktualumas pagrįstas vietos bendruomenių išlikimo strategija besikeičiančiame pasaulyje, kuriame tampa sudėtinga išsaugoti vietos vertybes, tradicijas, etnografiją, visuomenės pasaulėžiūrą, nulemtą gamtinės, kultūrinės ir istorinės raidos. Bendruomenių turizmas susijęs su gamtinių, kultūrinių ir istorinių materialiųjų bei nematerialiųjų vertybių ir išteklių išsaugojimu, todėl bendruomenių vaidmuo yra ypač svarbus. Bendruomenių turizmo tyrimai apima miesto ir kaimo kraštovaizdžius, vietinės architektūros paveldą, vietos tradicijas ir papročius, etnografiją, istorinius įvykius, kultūros puoselėjimo renginius, vietos žymių asmenų biografijos tyrimus. Šių žinių visuma skatina bendruomenes tirti sistemiškai, išskirti ir aktualizuoti svarbiausius veiksnius ir vertybes, kurių pagrindu galima kurti ir sudaryti turizmo maršrutus bendruomenėms, kaip alternatyviojo kultūros turizmo veiklai, pažinti.

Bendruomenių turizmo tyrimai ir plėtros procesų formavimas Lietuvoje tampa aktualia turizmo veikla, ypač vietovėse, kurios išsiskiria unikaliais kultūros paveldo objektais, įdomia vietovės istorine raida, geografine aplinka. Bendruomenių turizmo plėtojimo procesai Lietuvoje praktiškai nevyksta. Egzistuoja tik pavienės bendruomenių turizmo nišos, susijusios su pažintiniu kultūros ar gamtos turizmu, ekoturizmu, darniuoju turizmu ir kt. Bendruomenių turizmo nišos Lietuvos turistams, vienadieniams lankytojams dar nėra žinomos, patrauklios, nes trūksta bendruomenių pažintinio turizmo teminių maršrutų, jų sisteminio istorinio, geografinio ir socialinio aprašymo, bendruomenių gidų, kurie profesionaliai arba argumentuotai ir įtikinamai pristatytų bendruomenės raidą, vertybes ir tapatybes.

Trūksta susistemintos informacijos, vaizdinės medžiagos apie bendruomenes, skaitmeninių technologijų pritaikymo, siekiant planuoti bendruomenių turizmą, pristatyti bendruomenes, vizualizuoti maršrutus. Gamtos ištekliai bendruomenių turizmo planuojamose koncepcijose vis dar lieka nepritaikyti. Aktualu tirti bendruomenes, kaip vietos sociumą ir jo gamtinę bei kultūrinę aplinką, kurti unikalius turizmo maršrutus, kurie stiprintų vietos bendruomenės tapatybę ir didintų aplinkos patrauklumą tiems, kurie ieško alternatyvių turizmo formų ir patirčių.

Tyrimo objektas – bendruomenių turizmo konceptas ir jo praktinis pritaikomumas Klaipėdos bendruomeninės aplinkos patrauklumui aktualizuoti.

Tyrimo tikslas: aktualizuoti bendruomenių turizmo svarbą vietos aplinkos pažinimui, kaip alternatyviojo kultūros turizmo bendruomeninę veiklą.

Tyrimo uždaviniai:

- Išanalizuoti ir susisteminti bendruomenių turizmo teorinius ir praktinius tyrimus bei sudaryti bendruomenių turizmo konceptualų modelį.
- Nustatyti Klaipėdos bendruomenių atstovų vertybines nuostatas ir bendruomenių turizmo aktualumo bei jo praktinio pritaikomumo suvokimą.
- Sudaryti rekomendacinį bendruomenės gido kompetencijų aprašą, bendruomenės gido kompetencijas ugdant neformalaus suaugusiųjų mokymo metodais.

Bendrieji tyrimo metodai:

- mokslinių šaltinių ir dokumentų analizės;
- grafinės analizės;
- lyginamosios analizės;
- kokybinio tyrimo (fokusuotosios grupės ir kontentinė analizė);
- sisteminės ir apibendrinamosios analizės (Bendruomenės gido kompetencijų aprašui parengti).

Tyrimo konceptas parengtas atlikus Klaipėdos bendruomenių socialinę analizę ir nustačius vietos bendruomenės naujų vertybių bei tapatybių, kurios galėtų didinti jų žinomumą ir patrauklumą turistams, paieškų poreikį.

Mokslinių ir taikomųjų tyrimų apžvalga

Bendruomenių turizmas, kaip alternatyviojo kultūros turizmo šaka, Lietuvoje dar mažai žinomas. Atlikus mokslinių publikacijų analizę pastebėta, kad yra mokslininkų, kurie yra aprašę bendruomenių turizmo nišas. Pirmieji bendruomenių turizmo koncepto tyrimai pradėti 2008 metais ir jų nėra daug. Šio koncepto teoriniai ir praktiniai tiriamieji aspektai aptinkami ekoturizmo, kultūros, gamtos, darniojo, socialinio, istorinio, miesto ir kaimo turizmo tyrimuose.

1 lentelė. Pagrindiniai Lietuvos tyrėjų tyrimai, susiję su bendruomenių turizmo konceptu

Autorius (-iai)	Mokslinės publikacijos pavadinimas	Tyrimai, jų tikslas ir rezultatai
Tyrimai kultūros turizmo tematika		
Gražulis, Ostik, 2010	Kultūrinis turizmas kaip kultūrų suartėjimo veiksnys: kuo ispanai domisi Lietuvoje?	Tiriamas Ispanijos turistų susidomėjimas kultūros paveldu Lietuvoje. Jie nori pažinti mažai žinomą kultūrą. Daugiausia dalyvavo apžvalginėse ekskursijose, kad susipažintų su kultūrinio turizmo vietovėmis
Ščiglienė, 2014	Kultūrinio turizmo sritys ir jų ypatumai: kūrybingos veiklos modeliai	Aptariamos kultūrinio turizmo Lietuvoje skiriamosios ypatybės, turizmo ir kultūros lauko bendradarbiavimo galimybės, siekiant ekonominio ir sociokultūrinio efekto. Kultūrinis turizmas yra savarankiška, darna bei atsakingumu grindžiama tarpdalykinė turizmo kryptis
Aleknavičiūtė, Komskienė, 2016	Kultūrinio turizmo vystymo Lietuvoje potencialas	Atskleidžiamas kultūrinio turizmo vystymo Lietuvoje potencialas, akcentuojant jo svarbą ir galimybes. Kultūrinio turizmo plėtra prisideda prie socialinių problemų sprendimo, sudarant geresnes gyvenimo sąlygas, formuojant patrauklesnį šalies įvaizdį ir didinant tarpkultūrinio sąmoningumo bei tolerancijos skatinimo potencialą, kuris nevisiškai išnaudojamas
Urbanavičienė, 2022	Etninės kultūros ugdymo reikšmė plėtojant kultūrinį turizmą	Analizuojama ir pagrindžiama kultūrinio turizmo sąveika su etnine kultūra, kurios glaudžiai susijusios su Lietuvos švietimu. Ši turizmo sritis susijusi su etnografija, kuri sudaro esminę kultūrinio turizmo dalį
Tyrimai gamtos turizmo tematika		
Vilutytė, 2013	Gamtinio turizmo valdymas ir vertinimas Labanoro regioniniame parke	Vertinamos gamtinio turizmo vystymo galimybės Labanoro regioniniame parke. Gamtinis turizmas yra sparčiausiai populiarėjanti turizmo šaka Lietuvoje, kurio dėka puoselėjami gamtos ištekliai ateities kartoms
Tyrimai ekoturizmo tematika		
Jasaitytė, 2019	Ekoturizmo plėtros galimybės Birštono kurorte	Nustatomos ekoturizmo plėtros galimybės Birštono kurorte. Birštono mieste veikia daug sanatorijų, kurios išnaudoja esamus natūralius gamtos išteklius.
Tyrimai darniojo turizmo tematika		
Anužis, Anužienė, 2011	Darniojo turizmo paslaugos pasirinkimo modeliavimas	Aptariami darniojo turizmo paslaugų pasirinkimo veiksniai. Darniojo turizmo paslaugos pasirinkimo ypatumai pasireiškia priimant vartotojams priimtinus sprendimus

Autorius (-iai)	Mokslinės publikacijos pavadinimas	Tyrimai, jų tikslas ir rezultatai
Ūsas, 2016	Darnusis turizmas – ateitis ar iliuzija?	Apžvelgiami darniojo turizmo ypatumai, plėtros tendencijos, ištyrimo lygis. Darnusis turizmas apima gamtinę, socialinę ir ekonominę aplinkas. Darniojo turizmo tyrimams skiriama mažai dėmenio, nes ši turizmo šaka nelabai populiari
Mikalajūnaitė, 2021	Jaunimo dalyvavimas įgyvendinant darniojo turizmo principus	Tiriamas jaunimo dalyvavimas įgyvendinant darniojo turizmo principus, formuojamas galimas jaunimo dalyvavimo plėtojant darnųjį turizmą po COVID-19 pandemijos skatinimas. Kiekybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad tik mažuma jaunųjų respondentų žino *darniojo turizmo* sąvoką
Tyrimai socialinio turizmo tematika		
Kinderis, 2010	Socialinio turizmo, kaip alternatyvios turizmo formos, pritaikymas Europoje	Atskleidžiama socialinio turizmo samprata, jos apibrėžimo kriterijai, vertinimo aspektai, socialinio turizmo valdymas, plėtros tendencijos Europoje ir Lietuvoje. Socialinis turizmas Europos valstybėse suprantamas skirtingai. Išskirti trys pagrindiniai bruožai: laisvo laiko buvimas, finansinės galimybės, tinklas, struktūra ar priemonės. Lietuvoje socialinis turizmas nelabai plėtojamas, labiau suprantamas kaip socialinė ar politinė problema nei sąmoningai vystoma turizmo forma
Tyrimai istorinio turizmo tematika		
Rukaitė, 2010	Istorinio turizmo populiarinimo Lietuvoje galimybės	Apibūdinta istorinio turizmo, kaip specifinės keliavimo ir pažinimo rūšies, situacija Lietuvoje, nustatytos istorinio turizmo populiarinimo galimybės, remiantis istorinio paveldo vietovėmis. Organizuojant „gyvosios“ istorijos šventes, skatinant istorinio paveldo turizmą Lietuvoje, į jas būtina kviesti profesionalius istorikus, etnologus, kraštotyrininkus, turizmo ir kitus specialistus, kurie galėtų pasidalinti savo patirtimi su turistais, taip skatinant istorinio turizmo plėtrą Lietuvoje
Tyrimai miesto turizmo tematika		
Čibinskienė, 2013	Miesto turizmo konkurencingumo vidinės aplinkos veiksniai	Atliktas teorinis miesto ir turizmo vietovės konkurencingumo sampratų tyrimas, išskirti miesto turizmo konkurencingumo vidinės aplinkos veiksniai, miesto turizmo konkurencingumas yra sudėtinis vertinimo elementas
Meschi, Župerka, Župerkienė, 2015	Inovacijų diegimą Klaipėdos miesto turizmo sektoriuje lemiantys veiksniai	Tiriami veiksniai, kurie daro įtaką inovacijų diegimui Klaipėdos miesto turizmo sektoriuje. Kaip labiausiai lemiantys inovacijų diegimą Lietuvos turizmo sektoriuje įvardijami technologiniai veiksniai, kurių pagrindu gali būti didinamas darbo našumas ir gerinama aptarnavimo kokybė
Tyrimai kaimo turizmo tematika		
Ramanauskienė, Astromskienė, Andriūnas, 2010	Lietuvos kaimo turizmo verslo konkurencingumo didinimo priemonės	Nustatytos kaimo turizmo verslo konkurencingumo didinimo priemonės. Kaimo turizmo rinkodaros valdymo efektyvumo didinimas leistų pagerinti kaimo turizmo teikiamų paslaugų kokybę ir verslo aptarnavimo infrastruktūrą

Sudaryta autorių, remiantis mokslinių publikacijų analize, atlikta 2026 m.

Bendruomenių turizmo nišos tarp Lietuvos turistų nepopuliarios, nes tyrimų ir iniciatyvumo aspektais tam skiriama mažai dėmesio. Kultūros turizmo niša daugiausiai domisi užsienio turistai, o tarp lietuvių populiariausia gamtos turizmo niša.

Užsienio mokslininkų tyrimuose pirmosios bendruomenių turizmo publikacijos pasirodė XX a. septintajame dešimtmetyje. Buvo aprašyti bendruomenių turizmo pradmenys, bendruomenėms siūlyti paslaugų paketų plėtros planai. J. A. Campbell'as (1994) parengė bendruomenių turizmo plėtros planą Britų Kolumbijoje, kūrė pažintinius bendruomenių maršrutus. Anot N. A. Christensen'o (1995), bendruomenių turizmo

plėtra yra viena didžiausių pasaulio turizmo šakų, ji sąveikauja su darnumo principais ir aplinkos apsaugos iššūkiais, siekiant išsaugoti pačių bendruomenių savitumą. S. Wearing'o, M. McDonald'o (2002) teigimu, bendruomenių turizmas siūlo simbolinį arba abipusį ryšį, kai turistui teikiamas ne pagrindinis prioritetas, bet jis tampa lygiaverte ekosistemos dalimi. Vakarietiški bendruomenių turizmo valdymo modeliai lemia naują tikrovės suvokimą, susijusį su gamtine aplinka ir žmogaus elgesiu. Pasak P. Rocharungsat (2004), norint sėkmingai plėtoti ir valdyti bendruomenių turizmą, būtinas suinteresuotųjų šalių grupių tarpusavio sutarimas. R. M. Davison'as, R. W. Harris'as, D. R. Vogel'is (2005) teigė, kad elektroninis bendruomenių turizmas gali būti labai efektyvus, siekiant pritraukti nemažai pavienių turistų iš kitų šalių. J. Braun (2008) bendruomenių turizmo potencialą vertino Rio Estebano Garifuna bendruomenėje Šiaurės Hondūro pakrantėje, nustatė galimas bendruomenių turizmo plėtros galimybes, vietos bendruomenės išteklių pagrindu siūlė kurti perspektyvius turizmo produktus (paslaugas). P. A. Johnson'as (2010) tyrė socialinės ekonomikos įmonių potencialą įgyvendinant bendruomenių turizmą Kanados kaimo vietovėse. Socialinė ekonomika, kaip alternatyvi ekonominė organizavimo forma, reaguoja į šiuolaikines politines tendencijas, kai siekiama perkelti ekonominę atsakomybę eilinėms organizacijoms ir pavieniams piliečiams. Kanados kaimo turizmo bendruomenėms trūksta išteklių bendruomenių turizmo verslui pradėti. A. Giampiccoli's ir J. Kalis (2012) tyrė bendruomenių turizmą kaip galimą neturtingų bendruomenių vystymo strategiją, kurią taikant atsirastų papildomų pragyvenimo šaltinių pasitelkus vietos kultūrą ir maistą, meną, amatus naudojant kaip turizmo traukos objektus. Anot O. Mtapur'o, A. Giampiccol'o (2013), bendruomenių turizmo organizacijos turi būti valdomos tik bendruomenių narių, kad šios turizmo šakos veikla ir plėtra būtų sklandi. D. Tolkach'ius ir B. King'as (2015) tyrė suinteresuotųjų šalių požiūrį į nacionalinio bendruomenių turizmo tinklo struktūrą. Autoriai pastebi, kad Rytų Timoras ieško galimybių įvairinti savo ekonomiką ir plėtoti kaimo turizmo bendruomenes, kurios yra suinteresuotosios šalys, norinčios spręsti ekonominius klausimus ir siekti didesnės naudos. E. Sanders ir D. Dowlling'as (2017) analizavo bendruomenių turizmo produktus, priimančių bendruomenių narių ir turistų tarpusavio ryšius. Atvykę turistai renkasi bendruomenių turizmo produktus, paslaugas, kurios turi tvarumo savybių ir užtikrina kokybišką bendruomenių turizmo patirtį. A. Giampiccoli's ir M. Saayman'as (2018) tyrė turizmo gyvavimo ciklo ir bendruomenių turizmo tarpusavio ryšį bei pasiūlos modelį, kuriame pavaizdavo įvairius turizmo gyvavimo ciklo etapus, kurie susiję su bendruomenių turizmu, bendruomenės dalyvavimu ir turistų tipais. Autorių teigimu, bendruomenės įsitraukimą ir jos santykį su turizmu reikėtų vertinti tiksliau, nes bendruomeninio turizmo plėtra paskirties vietose vyksta tam tikrais etapais. Turizmo paskirties kontrolė, kaip bendruomenių turizmo pasekmė, padidina potencialų augimą remiant išorės suinteresuotosioms šalims. S. Bagus'as, S. Imade'sas, S. Noyman'as ir W. Putu'as (2019) analizavo bendruomenių turizmo plėtros problemą ir strategijas. Vietos bendruomenių įgūdžių įvairiose srityse vis dar nepakanka, pvz., trūksta kelionių vadovų, vietos gidų, nepakankamas užsienio kalbų mokėjimas, pasyvus vietos gyventojų įsitraukimas į sprendimų priėmimo procesus. R. Hanani, A. Rahman ir Y. Kristanto'sas (2021) tyrė vietos bendruomenių prisitaikymo politiką reaguojant į COVID-19 pandemijos pasekmes. Autoriai nustatė, kad prisitaikymas prie įvairių sričių yra skirtingas, todėl būtinos prisitaikymo politikos įgyvendinimo strategijos ir lankstūs valdymo metodai, skatinant dalyvauti ir atsižvelgiant į bendruomenių charakteristikas. J. Gascon'o, K. Mamani (2022) teigimu, Amantani saloje bendruomenių turizmas yra veiksmingai išvystytas. COVID-19 pandemijai paralyžiavus ekonominę veiklą, mažiausiai pažeidžiamos daugialypės strategijos buvo orientuotos į pragyvenimo šaltinį užtikrinantį natūrinį žemės ūkį. Anot autorių, įvertinę COVID-19 pandemijos pasekmes, vietos gyventojai įsitikino, kad atsparumo reikia ieškoti daugialypėse strategijose, įskaitant žemės ūkį. A. Rong-Da Liang'as, W. Tung, T. Wang, V. Hui (2023) siekė sukurti bendruomenių turizmo konceptą, grįstą bendrakūros metodais, kurie remiasi į paslaugas orientuota logika ir vartotojo patirties (kelionės) žemėlapiu. Anot autorių, bendrakūros metodais sukuriama unikali turizmo patirtis, kai kelionės vietovėse turistams siūlomos įtraukios veiklos, leidžiančios jiems patirti naujų išgyvenimų. W. Chin, A. Tham'as ir N. Noorashid'as (2023) nagrinėjo, kaip Brunėjaus Darusalame komunikacijos trukdžiai paveikė bendruomenių turizmo augimą tiek vietos, tiek nacionaliniu lygmenimis. Autoriai nustatė, kad Brunėjaus bendruomenių turizmo įmonių veikla remiasi horizontaliuoju turizmo operatorių ir aplinkinių bendruomenių tarpusavio ryšiu. Be to, tyrimu nustatyta, kad institucijų tarpusavio komunikacijos bei prieinamumo procesus iš viršaus į apačią ir atvirkščiai labiausiai

reguliuoja bendruomenės lyderiai bei turizmo verslininkai. Remiantis šiais radiniais, buvo suformuluotas naujas interaktyvus lyderystės įgalinimo modelis.

Remiantis atliktais ankstesniais tyrimais pastebėta, kad plėtojant bendruomenių turizmą kyla komunikacijos problemų, kurios trukdo efektyviai plėtoti šią veiklą. Tad būtinos darbo vietos, kurios leistų sukurti papildomas bendruomenių turizmo paslaugas, kurios suteiktų bendruomenėms daugiau pajamų.

Atlikus Lietuvos ir užsienio šalių ankstesnių tyrimų apžvalgą pastebima, kad Lietuvoje mokslinių tyrimų apie bendruomenių turizmą praktiškai nėra, tačiau aptikta nišų, kurios plačiai naudojamos turizmo versle. Užsienio šalių moksliniuose tyrimuose bendruomenių turizmas plačiai aptarinėjamas nuo XX a. pabaigos. Mokslininkai nuolat tiria pasirinktos vietovės bendruomenių turizmą ir ieško naujų jo tobulinimo galimybių. Nustatyta, kad kai kurių šalių bendruomenių turizmui kyla problemų su turizmo organizacijomis. Kitos šalys turi daug nepanaudotų gamtos išteklių, kuriuos galėtų išnaudoti bendruomenių turizmo plėtrai. Dauguma autorių pastebi, kad kiekviena bendruomenių turizmo organizacija turi pati prisitaikyti prie įvairių situacijų, kurios leistų toliau vykdyti veiklą. Naujausi atlikti tyrimai atskleidė, kad bendruomenių turizmo sektoriuje neišnaudoti esminiai turizmo paslaugų paketai. Bendruomenių turizmas yra valdymo modelis, orientuotas į vietos bendruomenę. Jis gali apimti skirtingas kelionių rūšis – kaimo, miesto, gamtos ar net prabangos turizmą. Iš esmės bendruomenių turizmas suprantamas kaip procesas, suteikiantis vietos gyventojams galimybę savo veikla kelti gyvenimo lygį (Rungchavalnont, 2022).

1. Bendruomenių turizmo sąveika su visuomenine aplinka, modelio struktūra

Bendruomenių turizmas, kaip alternatyviojo turizmo rūšis, veikia istorinei praeičiai ir dabarčiai sąveikaujant, siekiant puoselėti vietos bendruomenės vertybes ir tapatybes, aktualizuojant visuomenės raidą ir stiprinant bendruomenių atsparumą globalizacijai. Neapibrėžtumo sąlygomis stiprinama vietinio (nacionalinio) turizmo svarba, kaip atsvara tarptautiniam, masiniam, pertekliniam turizmui.

Bendruomenių turizmas – tai turizmo patirtis, kurią priima, prižiūri ir administruoja vietos bendruomenės. Veiksmingai valdomi bendruomenių turizmo procesai sukuria darbo vietas, generuoja pajamas ir padeda saugoti vietos aplinką, be to, įkvepia keliautojus ir skatina tarpkultūrinį bendradarbiavimą (CBI, 2023). Siekiant bendruomenių turizmo projektų veiksmingumo, jie turi būti:

- Autentiški ir praktiški: patirtis turi būti tikra ir suteikti autentiškų kasdienio bendruomenės gyvenimo įžvalgų. Jie neturi būti „surežisuoti“ ar „netikri“ ir turi remtis praktine patirtimi. Bendruomenių turizmo keliautojams skirta veikla suteikia daugiau įtraukios patirties ir padeda užmegzti ryšį su bendruomene.
- Tvarūs: valdomi laikantis tvarumo principų, atliekant veiksmus, kurie yra matomi, išmatuojami ir skaidrūs. Daugelis bendruomenių turizmo projektų vykdomi kaimo vietovėse, kur vietinį kraštovaizdį sauganti veikla yra svarbi aplinką tausojantiems bendruomenių turizmo keliautojams.
- Būtinas vadovavimas bendruomenei: vadovavimas bendruomeninio turizmo procesams ir tiesioginis jų valdymas priklauso pačiai vietos bendruomenei. Taip ji gauna tiesioginę finansinę naudą ir stiprina savo savivaldą bei užsitikrina ilgalaikę ekonominę plėtrą. Svarbu, kad bendruomenė prisiimtų atsakomybę už projektą kolektyviai, kad būtų išvengta naudos tik keletui asmenų ir nesukeltų nepasitikėjimo bei konkurencijos.
- Orientuoti į kvalifikuotus turizmo srities darbuotojus: šį modelį įgyvendinančioms bendruomenėms reikia kvalifikuotų specialistų ar vietos narių, kurie žino, kaip teikti kokybiškas paslaugas vietovės lankytojams.

Aktualizuojami reikšmingi bendruomenių turizmo organizavimo ir valdymo veiksniai:

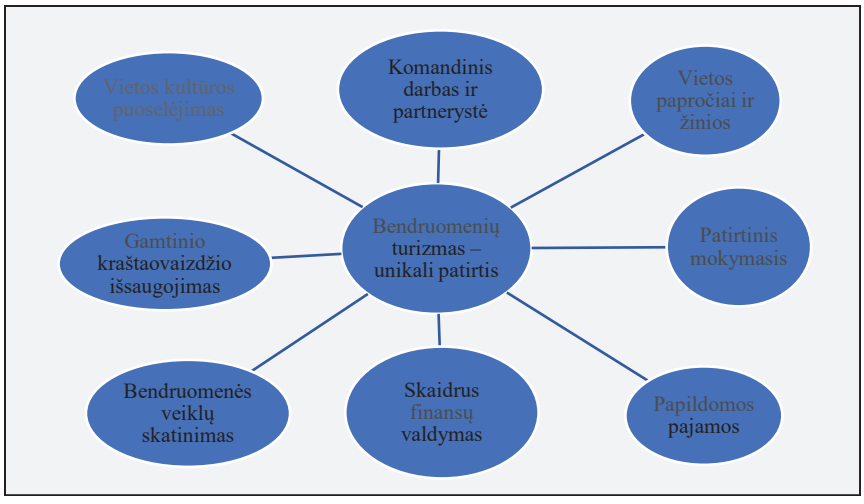
- Komandinis darbas ir partnerystė: vietos gyventojams yra lengviau įveikti iškilusius iššūkius, kurie veikia bendruomenių turizmą, pvz., valdant gamtos ir kultūrinius išteklius.
- Vietiniai įgūdžiai ir žinios: vietos gyventojų sukaupta patirtis ir žinios leidžia lankytojams pažinti regiono savitumą bei kultūrą.

- Papildomos pajamos: kad būtų skatinamas bendruomenių turizmas, regione teikiamos papildomos paslaugos: kambarių nuoma, maitinimas, pramogų paketai ir kt.;
- Mainai: vietiniai gyventojai skatinami dalintis savo kultūrine patirtimi – supažindinti su vietos papročiais ir tradicijomis, taip skatinant bendruomenių turizmą;
- Skaidrus finansų valdymas: išnaudojamos bendruomenių turizmo finansavimo galimybės, siekiant pritraukti daugiau lankytojų iš įvairių regionų;
- Ekonominis bendruomenės įgalinimas: vietiniai gyventojai įtraukiami į turizmo verslą įvairių paslaugų teikimo forma, taip sukuriamos naujos darbo vietos.
- Gamtos išsaugojimas: populiarinamas įvairių rūšių turizmas, kaip ekoturizmas, gamtos paveldo ar darnusis turizmas, skatinant dalyvauti formuojant švaresnę ir tvarkingesnę gamtinę aplinką.

Bendruomenių turizmas gali būti ir turizmo plėtros privalumas, ir kliūtis, tai priklauso nuo įvairių veiksnių (Zielinski, Jeong, Milanés, 2021). Bendruomenių turizmas tradicinėse besivystančių šalių bendruomenėse (kaimo, etninėse ar čiabuvių) iš esmės susiformavo kaip bendruomeninės nuosavybės ir bendrai valdomas verslas. Šio susitarimo priežastys:

- oficialių žemės nuosavybės teisių arba bendruomeninės žemės nebuvimas;
- numatoma plati socialinė įtrauktis: siekis užtikrinti plačią veiklos (arba projekto) aprėptį;
- išorinė projektinė parama, nukreipta į tolygų naudos paskirstymą;
- gebėjimų trūkimas bendruomenėje vienu metu valdyti kelis individualius projektus;
- nepakankamas pinigais grįstos (rinkos) ekonomikos dėsnių supratimas.

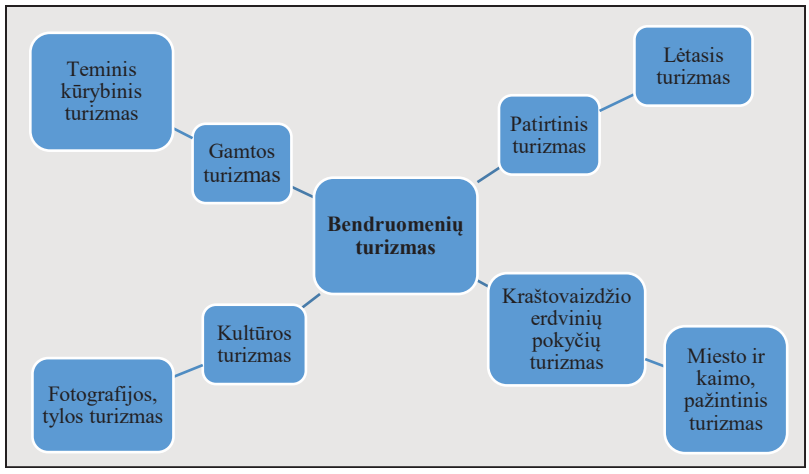
Bendruomenės, kurioms būdingas išvystytas turizmas (dėl didelio socialinio kapitalo ir stiprios socialinės hierarchijos), dažnai jau turi tam tikrą darbo ir naudos pasidalijimo patirtį, kurią galima išnaudoti kuriant turizmo infrastruktūrą ir dalijantis turizmo teikiama nauda (Zielinski, Jeong, Milanés, 2021).

1 pav. Bendruomenių turizmo koncepto struktūra

Nuoroda: https://www.academia.edu/37256831/Fresh_From_the_Field_Practical_experiences_developing_and_marketing_community_based_cultural_tourism_in_Kayah_Myanmar_through_tourism_supply_chains

Specifiniai bendruomeninio turizmo aspektai sukuria vertingos partnerystės su turizmo organizacijomis prielaidas, tai skatina turistus išbandyti šią veiklą. Bendruomenių turizmas veikia kaip alternatyvi naujų darbo vietų kūrimo bei papildomų gyventojų pajamų generavimo priemonė, išsaugant vietos paveldu grįstą aplinką ir skatinant socialines inovacijas pasitelkus skaitmeninę edukaciją (2 pav.). Bendruomenių turizmo modelis plėtojamas integruojant gamtos ir kultūros paveldą, socialinių inovacijų sprendimus, modernias technologijas ir skaitmeninės edukacijos metodus.

2 pav. Bendruomenių turizmo vystymo modelis

Sudaryta autorių remiantis mokslinių publikacijų analize, 2026

Bendruomenių turizmo vystymo modelyje svarbiomis turizmo rūšimis tampa gamtos ir kultūros turizmas (klasikinės turizmo rūšys), patirtinis ir kraštovaizdžio erdvinių pokyčių turizmas, iš kurių formuojasi teminio kūrybinio, lėtojo, fotografijos ir tylos, miesto ir kaimo bei pažintinio turizmo šakos.

2. Klaipėdos bendruomenių atstovų kokybinio tyrimo rezultatai

Kokybiniame tyrime dalyvavo penki Klaipėdos bendruomenių vadovai (informantai), kurie sutiko dalyvauti tyrime-diskusijoje apie bendruomenių turizmo plėtros perspektyvas jų bendruomenėse. Tyrimas vykdytas 2025 m. kovo 7 d. Klaipėdos universiteto Socialinės geografijos ir turizmo katedroje. Kokybiniam tyrimui parengta 10 klausimų. Bendruomenių atstovų atsakymai buvo suskirstyti į kategorijas, subkategorijas ir teiginius, kurių pagrindu nustatyta, ką bendruomenių atstovai žino apie galimybes plėtoti bendruomenių turizmą, kurti pažintinius maršrutus jų vadovaujamose bendruomenės.

Susisteminti ir apibendrinti tyrimo rezultatai:

1. Dalyvių tapatinimasis su bendruomenės ir vietos turizmo koncepcija (7) (KATEGORIJA)

1.1. Emocinis santykis su tema (3) (SUBKATEGORIJA):

„Ši tema, kurią jūs gvildenate ir planuojate pristatyti plačiau, mums nėra svetima...“ (1-as inf.) (TEIGINYS).

„Atėjau susipažinti su šia tema, nes nežinau“ (5-as inf.).

„Pas mus visada vyksta tokios diskusijos, kad mes važiuojame pas jus (į Klaipėdą – aut.) į miestą pramogauti, atostogauti ir daryti kažką“ (3-ias inf.).

1.2. Pirmoji dalyvių pažintis su *bendruomenių turizmo* sąvoka (4):

„Kai susipažinau su šio projekto iniciatoriumi, tada ir sužinojau. Taip tai niekada nežinojau“ (3-ias inf.).

„Aš negirdėjau, kol 4 informantas neatsiuntė informacijos“ (2-as inf.).

„Man teko dalyvauti renginyje „Geografijos naktis“ <...> ir ten išgirdau, ir ta mintis manęs neapleido visą tą likusį laiką. Aš labai laukiau“ (4-as inf.).

„Pats turizmas tai jis tarp bendruomenių vyko jau seniai, tik dabar mes jį kažkaip „aprengėme“ į tą rūbą – bendruomenių turizmą“ (1-as inf.).

2. Bendruomenių turizmo samprata ir turinio suvokimas (4)

2.1. Bendruomenių turizmo, kaip vieni kitų lankymo, konceptas (2):

„Ir mes kai susikūrėme, netgi darėme vietos gyventojams ekskursijas, tokias keletą turėjome, kur patiems gyventojams patys gyventojai pasakojo“ (4-as inf.).

„...kaip bendruomeninį turizmą. Atvykus į kitą bendruomenę ir susipažinus su bendruomenės veiklomis, ką jie daro, kokias turi parodyti ar patalpas, ar aplinką su veiklomis“ (1-as inf.).

2.2. Bendruomenių turizmo užuomazgos vietos praktikoje (2):

„Kai sulaukiau skambučio <…> jie paskambino ir pasakė – mes norim atvažiuoti <…> mūsų mintyse dabar yra Bachmano dvaras. <…> Dabar aš jau suprantu, kad tai buvo turizmo užuomazgos mūsų gyvenamajam rajone…“ (4-as inf.).

„Tai bendruomenė turistauja tiesiogine ta žodžio prasme“ (1-as inf.).

3. Vietos turizmo traukos objektai ir paveldo išteklių potencialas (11)

3.1. Istoriniai ir kultūriniai traukos objektai (3):

„Jakuose turim radijo stotį ir radijo muziejų“; „Mūsų <…> objektai – muziejus ir kupolinis darželis“ (1-as inf.).

„Mes turime Bachmano dvarą“ (4-as inf.).

„Tai turim Eketės piliakalnį, turim Žemgrindžiuose, o iš tikrųjų paveldo zoną <...>. Bet jau dokumentai, kiek žinau, yra parengti <...>. Ir takai tada bus. Kviesim žmones dar daugiau važiuoti ir žiūrėti (apibūdina realų istorinį-kultūrinį objektą (Eketės piliakalnį) ir jo planuojamą įveiklinimą – aut.)“ (3-as inf.).

3.2. Gamtos ir kraštovaizdžio objektai (2):

„O žinokite, be galo (gėrisi – aut.) šlaitai, ten upeliai teka“ (4-as inf.).

„Turime parką 4 hektarų…“ (1-as inf.).

3.3. Istorinių kapinių ir atminties vietų potencialas (3):

„Nors mieste kaip ir savivaldybė tvarkyti negali, nes, nu, „ne mūsų“. Rajonas netvarko, nes „kam čia mieste tvarkyti“ ir toks užburtas...“ (4-as inf.).

„...mūsų bendruomenė apima ir buvusias kapinaites <…>. Tai ten planuoja tokį mažą parkelį ir tas kapinaites“ (2-as inf.).

„Pas mane yra neveikiančių kapinių su labai gražiais ir kai kuriais kryžiais ir yra daug visko – tai mažosios kapinaitės, neveikiančios“ (3-ias inf.).

3.4. Potencialios, dar neatrastos vietos ir žinios (3):

„Gimsta idėja pasidomėti apie savo aplinką, vietą“ (5-as inf.).

„Aš įsivaizduoju, kad per tuos mokymus mes surasime tiek naujų senų dalykų, kad bus fantastika!“ (2-as inf.).

„Tai vat, apps’ą įsijungi – „Šventapilės“ gatvė. Jei nori keliauti iki Jakų, kur yra aplinkiniai muziejai“ (3-ias inf.).

4. Bendruomenės turizmo nauda (12)

4.1. Istorinio paveldo išsaugojimas ir vietos tapatybės stiprinimas (4):

„Radijo muziejaus pradžią ir idėją, kad reikia tą pastatą išsaugoti, pasiūliau būtent aš valdybai. Reikia išsaugoti tą istoriją, kadangi tas pastatas istoriškai vertingas...“ (1-as inf.).

„...Mūsų bendruomenė tikrai turi istoriją – ir Žvejybos uostas“ (2-as inf.).

„Tai vienas iš tų (renginių – aut.) buvo „Paupiai istorijos verpetuose“, buvo toks istorijos, poezijos, muzikos vakaras“ (4-as inf.).

„Tai tikrai mūsų bendruomenei labai reikalingas bendruomenės turizmas“ (2-as inf.).

4.2. Socialinis ryšys ir bendruomeniškumo stiprinimas (4):

„Ir patiems žmonėms, ta prasme, tie, kurie supranta bendruomeniškumo veiklą, jiems patiems yra smagu ir malonu dalyvauti toj veikloj“ (1-as inf.).

„…ir norime kartu būti bendruomeniški…“ (2-as inf.).

„Tai čia yra dar tokie neatrasti dalykai. Po tokių susitikimų gali sugalvot ir išvystyti, apie ką anksčiau galbūt nedrįsai net pasvajoti“ (4-as inf.).

„Mes irgi kaimynų dieną darome savanoriškai“ (2-as inf.).

4.3. Gyventojų mobilumo ir pažinimo plėtra (2):

„Ir taip pat, kadangi yra didelė teritorija – mūsų yra 12 tūkstančių gyventojų, taip pat mums naudinga yra važiuoti“ (2-as inf.).

„Tai jūs atvažiuosit pas mus. Nes pas mus daro labai daug… (maitinimosi vietų – aut. past.), ir su kultūrine programa“ (3-ias inf.).

4.4. Į ateitį orientuotas socialinio verslumo vystymas ir tęstinumas (2):

„Dar vienas momentas, kodėl naudingas – tai yra pačios bendruomenės, pačių gyventojų socialinio verslo kūrimas. Nes to paties socialinio verslo ir palaikymas, jeigu jisai yra, ir paskatinimas, kad tokį dalyką galima daryti“ (4-as inf.).

„Taip, bet mes paliksim jiems tokią nišą, kur jie galės iš kartos į kartą nešti tokią žinią ir verslą...“ (3-ias inf.).

5. Įgyvendinti projektai ir praktinės veiklos (5)

5.1 Įgyvendinti gamtinio ir kultūrinio pažinimo projektai (2):

„Mes projektą esam tikrai ne vieną įgyvendinę, kad pažinti aplinką, istorinę aplinką <…>. Tai tame parke pagal projektą įkūrę futbolo aikštelę, lauko teniso kortus, vaikų žaidimo aikšteles. Paskui pagal projektą lauko darželį „Kupolinė“ <...>. Paskui projektai tam pačiam muziejui įgyvendinti“ (1-as inf.).

„Projektų mes tikrai daug taip pat įgyvendinę esame, kas liečia ir kultūrinę, ir istorinę“ (4-as inf.).

5.2 Bendruomenių iniciatyvos be formalaus projektinio pagrindo (3):

„Projekto nebuvo vykdoma, bet džiaugiuosi,<...> vadinkime, kaip maži projektukai, kad tas ekskursijas <…>. Nu jie maži projektukai, jie nebuvo parašyti, nebuvo prašoma pinigų…“ (2-as inf.).

„Kadangi, kaip minėjau, visiškai esame dvi jaunos bendruomenės, bet pasižadam įgyvendinti kažką šia tema“ (5-as inf.).

„...turime ir kapinaites, kurios yra labai senos, tai karts nuo karto jos yra tvarkomos gyventojų ir prižiūrimos“ (4-as inf.).

6. Numatomos projektų kryptys ir plėtros idėjos (9)

6.1. Istorinės atminties aktualizavimo projektai (2):

„Aš tai norėčiau istorine tema. Kas buvo anksčiau. Mūsų, sakau, bendruomenei istoriniai tie dalykai, manau, kad tikrai bus įdomu sužinoti apie tai“ (2-as inf.).

„Mes turim iš tikrųjų knygą apie Sendvarį. Ji nėra pabaigta. Stengsimės surasti pinigų išspausdinti“ (3-ias inf.).

6.2. Skaitmeniniai ir inovatyvūs sprendimai (2):

„Aš pagalvojau, kaip sakėte, reikia turėti apps’ą...“ (3-ias inf.).

„Savaitgalio programa.“ (Tai buvo pasakyta kontekste, kai kalbėta apie programėlę / apps’ą, kuris leistų matyti maršrutus, objektus, gatvių istorijas – aut. past.) <...> Mes taip pat turim tokių minčių <…> sukurti programėlę, kur gali daugiau funkcijų atlikti, ir greičiau visi mato, gali komentuoti“ (1-as inf.).

6.3. Bendruomenių tarpusavio jungtys ir infrastruktūros poreikiai (3):

„Aš už tą visą: dviračiai, atsistoji, pailsi, išgeri vandens, važiuoji pas 1 informantą, iš 1 informanto važiuoji į Žvejybos uostą, į tas kapinaites, ir, va, varai taip“ (3-ias inf.).

„Taip ir iššūkis būtų, kur tuos daiktus laikyti. Ir vėl prieiname prie bendruomenės namų, prie bendruomenės patalpų...“ (Trūksta bendruomenės patalpų ir sandėliavimo vietos, todėl kyla sunkumų organizuojant ir išsaugant bendruomenės veikloms reikalingus daiktus – aut. past.) (4-as inf.).

„Bet mums labiau reikia, mūsų kadangi yra labai didelė teritorija – labiau suoliukų. Bet tai, vat, bus tie suoliukai, tai bus tiems gyventojams atsisėsti kur, tada jau gali ir apie istoriją pakalbėt“ (2-as inf.).

6.4. Istorinės ir kultūrinės atminties vietovių kūrimas ir pritaikymas (2):

„...norime suoliukų mūsų rajone. Bet tie suoliukai, kad nebūtų paprasti, o atsisėdai, nuskenavai QR kodą, netgi galbūt ir istoriją sužinai visą, arba išmanesnis tas suoliukas, kur atsisėdus ir pasiklausytumei visa tai...“ (4-as inf.).

„Kad ir mažiuką pastatuką padaryti – vat, istorines tas vertybes – nuotraukas ar kažką tai. Gyventojai ateina ir padaryti tokį muziejuką mažą“ (2-as inf.).

7. Iššūkiai ir kliūtys, kuriant bendruomenių turizmą (9)

7.1. Finansavimo ir kitų išteklių ribotumas (5):

„Aš galvoju, iššūkis didžiausias yra finansavimas. Tam, kad tai padaryti, reikia iš kažkur gauti lėšų. Tai galbūt, jeigu yra galimybė, kažkokie Europos pinigai, gal asociacijos, pritraukti verslą“ (3-ias inf.).

„Aš čia matau labai didelę galimybę su Klaipėdos uosto direkcija kalbėti. Direkcija turi labai daug pinigų“ (2 inf.).

„Mes tai esam priemiestinė, mes esam rajonas <…> ir tikrai gal atsirastų europinių lėšų...“ (3-ias inf.).

„Deja, bendruomenės patalpų neturim, staklės išardytos pas mane namuose stovi“ (4-as inf.).

„Aš manau, kad dar vienas iš iššūkių būtų tikrai tą visą informaciją susisteminus kažkur laikyti. Nes pradedant bendruomenių turizmą, atsirastų tikrai daug medžiagos, tos, kuri ne kompiuteriuose, sakykime, o tos medžiagos: nuotraukos, galbūt daiktai ir tuos daiktus kažkur irgi reiktų laikyti, archyvuoti...“ (4-as inf.).

7.2. Informacijos ribotumas ir aktyvi žinių paieška (2):

„Ir tų susitikimų metu išaiškėdavo dar daugiau visokių naujienų“ (susitikimai tapo papildomu žinių šaltiniu, kuriame dalyviai atranda naujos informacijos, taip kompensuodami turimą informacijos stoką – aut. past.) (4 inf.-as).

„Mano lūkestis tai didžiulis – šiuose mokymuose gauti tų žinių. <…> Toj istorijoj – ir „kapstaisi“ po „Carito“ istoriją. Jos labai mažai. Bet aš manau, kad bibliotekose gali būti ar archyvuose gali būti apie Žvejybos uostą“ (2-as inf.).

7.3. Bendruomenių veiklų koordinavimo ir valdymo poreikis (2):

„Ir tų susitikimų metu išaiškėdavo dar daugiau visokių naujienų, nes yra ten ir labai seniai gyvenančių žmonių...“ (apie dalijimąsi informacija ir žiniomis, bendruomenės valdymo procesus, tai veiklos koordinavimo susitikimai – aut. past.) (4-as inf.).

„Turi atsirasti kažkoks moderatorius, kuris moderuos kiekvienos bendruomenės poreikius. Turi atsirasti kažkoks juridinis vienetas, kuris koordinuos tą veiklą“ (1-as inf.).

8. Vietos gyventojų įtrauktis ir socialinis verslumas (10)

8.1. Socialinio verslo idėjos ir vietos produktai (4):

„...tai yra tie, kas tik svajoja arba neturi ką veikti <…> jie galėtų sau darbo vietas susikurti“ (4-as inf.).

„...mes norim, pavyzdžiui, dviračių saugyklą...“ (2-as inf.).

„Tai yra, jo, jo, tai socialinis verslas galėtų būti. <...> gali būti džiovintų lauko gėlių puokštė su kažkokiu tai lipduku...“ (4-as inf.).

„Pilnai gali atsirasti ten gamintojas, maistas, kavytė, reklaminės medžiagos ir panašiai“ (1-as inf.).

8.2. Savanorystė ir bendruomeninės šventės (2):

„Mes irgi kaimynų dieną darome savanoriškai. Žaidimų kambarys. Nemokamai darome. Košę verda. Mes irgi prisidedam“ (2-as inf.).

„Jūs atvažiuokit pas mus, į šventes. Į tą pačią Kretingalę. Mes važiuojam, Paupiai. Į Jakus, pas visus. Pas mus tokios šventės, žinokit“ (4-as inf.).

8.3. Simbolika ir tapatybės kūrimas (2):

„Pagaliau, kažkokia ir simbolika galėtų būti konkrečios tos bendruomenės <…> rašikliai, galbūt su užrašu „Bachmano dvaras“, „Paupiai“ ar „Paupių bendruomenė“ (4-as inf.).

„...turim savo herbą, tai būtų labai faina iš tikrųjų...“ (3-ias inf.).

8.4. Vidinio smalsumo skatinimas (2):

„Jeigu aš pati norėsiu ir domėsiuosi ta istorija, tai galbūt ir pasidalins kažkas“ (2-as inf.).

„...tas smalsumas… jis veda prie to <...> Aš įsivaizduoju, kad per tuos mokymus mes surasime tiek naujų, senų dalykų, kad bus fantastika!“ (2-as inf.).

9. Bendruomenės ir verslo / savivaldybės bendradarbiavimas (8)

9.1. Bendradarbiavimas su savivaldybe (2):

„Labai šauniai dabar susikalbam su savivaldybe nuostabiai, tikrai, meras ir visa komanda <…> eisim į savivaldybę, <...> ir sakysim:...“ (2-as inf.).

„Taip, netgi tos pačios savivaldybės – mes kreipėmės į ją, kad išvalytų mums tą tvenkinį“ (4-as inf.).

9.2. Verslo, kaip partnerio, vaidmuo (4):

„Reikia dar verslininkus prie to pridėti. Nes jiems turi būti įdomu dar kurti tenai kavines, kažkokias pasisėdėjimo vietas... Sudomint verslą reikia“ (3-ias inf.).

„Ir tikrai, žymūs žmonės, jeigu mes juos sudominam, labai prisideda“ (2-as inf.).

„...prie to traukos objekto atsiras ir paslaugas teikiantys asmenys su savo verslais“ (1-as inf.).

„Mes iš viso turim tokią komandą ir rėmėjų turim labai šaunių: ir Centrinis keltų terminalas, ir Klaipėdos uostas, ir Klaipėdos Smeltė“ (2-as inf.).

9.3. Tarptautiniai ryšiai (2):

„...mes turim dar trišalę sutartį su vokiečių bendruomene „Frauen helfen Frauen“, reiškia – moterys padeda moterims. Eilę metų tai jie pas mus atvyksta, tai mes“ (1-as inf.).

„Kruiziniai laivai šalia, atvažiuoja draugai norvegai pas mus, pas mano vyrą. Ir jie žavisi mūsų kraštais“ (3-ias inf.).

10. Bendruomenės gido vaidmuo ir būtinos kompetencijos (11)

10.1. Asmeninės ir profesinės gido savybės (3):

„Vienareikšmiškai tai turėtų būti tas žmogus, kuris „degtų“ pats, patiktų jam, akys kalbant blizgėtų, ir „užkrėstų“ tuos kitus žmones, kad dar daugiau domėtųsi“ (4-as inf.).

„Geras gidas turi žinoti ir teisingą istoriją, kuri persipina su gera charizma“ (1-as inf.).

„Gidas turi būti pasikaustęs“ (2-as inf.).

10.2. Komunikacinės ir etinės kompetencijos (2):

„Iš tikro, ir tam tikras kompetencijas turėti <…> išmokti išmintingai kalbėti nejuodinant gal kažką, nesmerkiant, nekritikuojant. <...> turi būti iškalbus, negreitai, aiškiai kalbantis“ (2-as inf.).

„... ji yra lietuvių gidė, mes atvažiuojam, perkam keliones, mums veda apie Graikiją, viską“ (3-as inf.).

10.3. Vietos žinojimas ir „vietinio“ statusas (2):

„Turi būti žmogus – jis ten vietinis, jis ten gyvena <…>. Tai va, tokio gido labai reikėtų, kuris žinotų“ (3-as inf.).

„...tai turėtų būti būtent bendruomenės narys, kad ne tik istoriją papasakotų, bet papasakotų ir dabartį“ (4-as inf.).

10.4. Kalbinės ir tarpkultūrinės kompetencijos (2):

„Ir dar reikėtų, kad žinotų kokią nors vieną kalbą. Anglų – tai tikrai. <...> bet tomis paslaugomis gali naudotis ir užsieniečiai“ (3-ias inf.).

„...ji yra lietuvių gidė (pasakoja pavyzdį apie Graikijos bendruomenės gido modelį – aut. past.), mes atvažiuojam, perkam keliones, mums veda apie Graikiją viską“ (3-ias inf.).

10.5. Potencialių gidų stiprybė bendruomenėje (2):

„Savam rate žmonių visada galima rasti, tik reikia paieškot“ (1-as inf.).

„Bendruomenių gidas turi būti bendruomenės ambasadoriumi. <…> Netgi tose pačiose bendruomenėse turėtų būti ne vienas“ (4 inf.).

Remiantis susistemintais kokybinio tyrimo rezultatais (išskirtomis subkategorijomis ir teiginiais) bendruomenių atstovai gerai suvokia bendruomenių turizmo konceptą ir jo naudą populiarinant vietos bendruomenės vertybes ir pritraukiant turistų (lankytojų). Nors pats bendruomenių turizmo konceptas iki tyrimo pradžios buvo praktiškai nežinomas, tačiau bendruomenės turizmo modelio veiklos ir jų sąveika su visuomenine aplinka suvokiama kaip ypač svarbi, kuriant fizinę rekreacinę ir turizmo informacijos skaitmeninę infrastruktūrą bendruomenėms pažinti. Bendruomenės narių savivokos didinimas yra esminis bendruomenių turizmo variklis, tiesiogiai auginantis vietovės žinomumą ir jos patrauklumą lankytojams.

3. Bendruomenės gido kompetencijų metmenys

Bendruomenės gido (angl. *community guide*) kompetencijos pirmiausia turi būti ugdomos suaugusiųjų neformalaus mokymosi metodais, nes bendruomenės gido paskirtis – įdomiai ir įtraukiančiai pristatyti savo bendruomenės įdomybes lankytojams, kurie atvyksta rekreacijos tikslais į pasirinktą bendruomenę, iš anksto žinodami, kad lankoma bendruomenė turi aktyvų bendruomenės atstovą (gidą), kuris gali papasakoti ir pristatyti vietos įdomybes. Pasakojimo trukmė – 1–2 val. suplanuoto laiko. Toks bendruomenės atstovas (gidas) nėra profesionalus gidas, tačiau jis gali įdomiai pristatyti savo bendruomenę, neretai savanorystės pagrindais. Bendruomenės gidu gali būti vietos mokytojas ar amatininkas, bibliotekos darbuotojas, kultūros renginių organizatoriaus, vietos administracijos specialistas, socialiai aktyvus bendruomenės narys. Išskirtos esminės kompetencijos, kurios gali būti taikomos bendruomenės gidui, kuris mokosi savarankiškai neformaliojo mokymo(si) metodais:

1. *Vietos tapatybės ir kultūrinio paveldo supratimas* – tai gebėjimas tyrinėti, interpretuoti ir atskleisti unikalią bendruomenės kultūrinę, istorinę ir socialinę tapatybę, įskaitant tradicijas, pasakojimus, architektūrą, kalbą, amatų meną ir vertybes.

Rezultatas: užtikrina pasakojimų autentiškumą ir kelia bendruomenės pasididžiavimą.

2. *Pasakojimo ir interpretavimo technikos:* įgūdžiai, leidžiantys kurti įtraukius pasakojimus, pasitelkiant pasakojimo struktūras, asmeninę patirtį, interpretavimo metodus ir emociškai rezonuojančias temas.

Rezultatas: faktus paverčia prasminga lankytojų patirtimi, puoselėja ryšį su lankoma bendruomene ir jos teritorija.

3. *Daugiakalbė ir įtrauki komunikacija:* gebėjimas aiškiai ir pagarbiai bendrauti su įvairiomis auditorijomis, įskaitant vienos ar kelių užsienio kalbų mokėjimą bei prisitaikymą prie skirtingų kultūrinių ar prieinamumo poreikių.

Rezultatas: didėja bendruomenės sociokultūrinės aplinkos pasiekiamumas, įtrauktis ir lankytojų pasitenkinimas.

4. *Ekskursijų ir maršrutų planavimas:* gebėjimas planuoti ir vesti temines ekskursijas ar pasivaikščiojimus, įskaitant maršruto logiką, laiko planavimą, pasakojimo seką ir lankomų vietų aptarimą.

Rezultatas: padeda kurti prasmingas, tinkamu tempu vykstančias lankytojų patirtis, grindžiamas vietos vertybėmis.

5. *Lankytojų saugumas ir pasirengimas ekstremalioms situacijoms:* pagrindinių sveikatos ir saugos procedūrų, reagavimo į ekstremalias situacijas bei grupės valdymo žinios, siekiant užtikrinti saugų ir atsakingą priėmimą.

Rezultatas: didina pasitikėjimą ir užtikrina bendruomenės bei lankytojų gerovę.

6. *Gidų etikos ir profesiniai standartai:* gido etinių pareigų supratimas, įskaitant kultūrinį jautrumą, pagarbą vietos bendruomenėms ir lankytojams bei paveldo apsaugą.

Rezultatas: skatina atsakingą turizmą ir socialinį pasitikėjimą.

7. *Viešasis kalbėjimas ir grupės moderavimas:* įgūdžiai, leidžiantys užtikrintai kreiptis į grupes, įtraukti įvairias auditorijas, pagarbiai ir veiksmingai valdyti grupės dinamiką.

Rezultatas: ugdo charizmatiškumą, pasakojimo aiškumą ir gebėjimą užmegzti emocinį ryšį.

8. *Skaitmeninių priemonių ir žiniasklaidos naudojimas:* gebėjimas naudoti skaitmenines platformas, mobiliąsias technologijas ir multimedijos priemones kuriant pasakojimus, reklamą ar keliaujant.

Rezultatas: prisideda prie šiuolaikiško, prieinamo bendruomenių turizmo.

9. *Atsakomybė už aplinką ir vietos kultūrą:* tvarumo praktikos, atsakingo turizmo ir gamtos, kultūros bei socialinių išteklių išsaugojimo svarbos suvokimas.

Rezultatas: užtikrina ilgalaikį teigiamą poveikį ir bendruomenės paramą.

10. *Bendradarbiavimas ir vietos tinklų kūrimas:* bendradarbiavimo su partneriais, tokiais kaip turizmo tarybos, sertifikuoti gidai, kultūros įstaigos, nevyriausybinės organizacijos, verslininkai ir vietos valdžia, įgūdžiai.

Rezultatas: skatina partnerystę ir stiprina turizmo ekosistemas.

Bendruomenės gido kompetencijų metmenys gali būti derinami su profesionalių gidų rengimo kompetencijų reikalavimais, akcentuojant, kad bendruomenės gidai pirmiausia rengiami suaugusiųjų neformalaus mokymo(si) metodais.

Išvados

Bendruomenių turizmo plėtros potencialas atskleidžiamas bendradarbiaujant su įvairiomis turizmo organizacijomis, keliautojus motyvuojant pažinti vietos bendruomenes. Bendruomenių turizmo veiklos modelis veikia sąveikaujant su gamtos kultūros paveldu, taikant socialines inovacijas ir skaitmeninę edukaciją. Tai aktualizuoja bendruomenių turizmo veiklos modelį, kuris sudarytas iš gamtos, kultūros, patirtinio ir kraštovaizdžio erdvinių pokyčių turizmo segmentų. Šių segmentų pagrindu formuojasi sąveika su teminio kūrybinio, fotografijų – tylos, lėtojo, miesto ir kaimo bei pažintinio turizmo tinklaveika, kurios pagrindu kuriamas bendruomenių turizmo modelis.

Remdamiesi susistemintais kokybinio tyrimo rezultatais, bendruomenių atstovai gerai suvokia bendruomenių turizmo konceptą ir jo naudą populiarinant vietos bendruomenės vertybes ir pritraukiant turistus (lankytojus), tačiau bendruomenės turizmo modelio veiklos ir jų sąveika su visuomenine aplinka suvokiama kaip ypač svarbi, siekiant kurti fizinę rekreacinę ir turizmo informacijos skaitmeninę bendruomenių pažinimo infrastruktūrą. Bendruomenės narių savivokos didinimas yra esminis bendruomenių turizmo variklis, tiesiogiai auginantis vietovės žinomumą ir jos patrauklumą lankytojams.

Bendruomenės gido kompetencijos pirmiausia turi būti ugdomos suaugusiųjų neformalaus mokymo(si) metodais, nes bendruomenės gido paskirtis – įdomiai ir įtraukiai pristatyti savo bendruomenės įdomybes lankytojams, kurie atvyksta į pasirinktą bendruomenę rekreacijos tikslais, iš anksto žinodami, kad lankoma bendruomenė turi aktyvų bendruomenės atstovą (gidą).

Literatūra

Aleknavičiūtė, K., Komskienė, D. (2016). Kultūrinio turizmo vystymo Lietuvoje potencialas. *Mokslas ir iraktika: aktualijos ir perspektyvos*, 6–13. https://www.lsu.lt/sites/default/files/dokuumentai/moksliniu_str_leidinys_mokslas_ir_praktika_2016_1.pdf

Anužis, A., Anužienė, L. (2011). Darniojo turizmo paslaugos pasirinkimo modeliavimas. *Bridges/Tiltai*, *55*(2), 89–105. https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175190528/J.04~2011~1367175190528.pdf

Arintoko, A., Ahmad, A. A., Gunawan, D. S., Supadi, S. (2020). Community-based tourism village development strategies: A case of Borobudur tourism village area, Indonesia. *Geo Journal of Tourism and Geosites.* https://gtg.webhost.uoradea.ro/PDF/GTG-2-2020/gtg.29202-477.pdf

Bagus, S. I., Imade, S. U., Nyoman, S. I. A., Putu, W. S. N. (2019). Community-based tourism as sustainable tourism support. *Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences*, *94*(10), 70–78. https://rjoas.com/issue-2019-10/article_09.pdf

Braun, J. (2008). *Community-based tourism in northern Honduras: Opportunities and barriers*. Unpublished Thesis. Department of Environment and Geography, University of Manitoba. https://tourismtruth.com/articles/Braun-community-based.pdf

Campbell, J. A. (1994). *The Wells-Goldfields trail network: towards community-based tourism in a very small town.* https://prism.ucalgary.ca/items/8322ba0a-a23b-4883-98da-488f31d6bbbe

CBI. (2023). *The European market potential for community-based tourism.* https://www.cbi.eu/market-information/tourism/community-based-tourism/market-potential

Chin, W. L., Tham, A., Noorashid, N. (2023). Distribution of (in) equality and empowerment of community-based tourism: The case study of Brunei Darussalam. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 1–32. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15256480.2023.2175287

Christensen, N. A. (1995). Sustainable community-based tourism and host quality of life. *United States Department of Agriculture Forest Service General Technical Report Int.*, 63–68.

Čibinskienė, A. (2013). Miesto turizmo konkurencingumo vidinės aplinkos veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, *2*, 57–66. https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1396886887304/

Dagiliūtė, R., Bartkutė, Ž. (2014). *Kas yra darnus turizmas? Žinių ir nuostatų tyrimas.* VDU. https://zua.vdu.lt/wp-content/uploads/2019/02/125_Dagil.pdf

Davison, R. M., Harris, R. W., Vogel, D. R. (2005, February). E-commerce for community-based tourism in developing countries. In *Proceedings of the 9th Pacific Asia Conference on Information Systems*, Bangkok, 1396–1403. https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=31087833089f8e485b9873192f52d785be693766

Ernawati, N. M., Sanders, D., Dowling, R. (2017). Host-guest orientations of community-based tourism products: A case study in Bali, Indonesia. *International Journal of Tourism Research*, *19* (3), 367–382. https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4056/science/article/pii/S0261517714002556?via%3Dihub.

Fresh from the Field. (2018). *Practical experiences developing and marketing community-based cultural tourism*, p. 10.

Gascón, J., Mamani, K. S. (2022). Community-based tourism, peasant agriculture and resilience in the face of COVID-19 in Peru. *Journal of Agrarian Change*, *22* (2), 362–377. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/joac.12447

Giampiccoli, A., Kalis, J. H. (2012). Tourism, food, and culture: Community-based tourism, local food, and community development in Poland. *Culture, Agriculture, Food and Environment*, *34* (2), 101–123. https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4092/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=65939d54-e04f-40c9-9a14-f68480074f2d%40redis

Giampiccoli, A., Saayman, M. (2018). Community-based tourism development model and community participation. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, *7* (4), 1–27. https://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/article_16_vol_7_4__2018.pdf

Gražulis, V., Ostik, J. (2010). Kultūrinis turizmas kaip kultūrų suartėjimo veiksnys: kuo ispanai domisi Lietuvoje?. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, *3*, 22–30. https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367176293999/J.04~2010~1367176293999.pdf

Hanani, R., Rahman, A., Kristanto, Y. (2021). COVID-19 and Adaptation Strategies in Community-Based Tourism: Insights from Community-Based Tourism Sector in Central Java. *E3S Web of Conferences*, *317*, 01054.

Huong, N., Nhan, B., Huy, D. T. N., Tu, N. (2021). Factors affecting the decisions of local people to participate in community tourism in the Northwest of Vietnam. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government.* https://dinhtranngochuy.com/226-232_CIBG2702028.pdf

Jasaitytė, E. (2019). Ekoturizmo plėtros galimybės Birštono kurorte. *Teorija ir praktika: Studentiškos įžvalgos. Theory and practice: Student insights*, *25*. https://www.kolpingokolegija.lt/wp-content/uploads/2019/12/LEIDINYS_2016-11-17_.pdf#page=24

Johnson, P. A. (2010). Realizing rural community-based tourism development: Prospects for social economy enterprises. *Journal of rural and community development*, *5* (1). https://journals.brandonu.ca/jrcd/article/view/349

Kinderis, R. (2010). Socialinio turizmo, kaip alternatyvios turizmo formos, adaptacija Europoje. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, *6*, 99–106. https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1520430879100/

Meschi, I., Župerka, A., Župerkienė, E. (2015). Inovacijų diegimą lemiantys veiksniai Klaipėdos miesto turizmo sektoriuje. *Tiltai/Brides: socialiniai mokslai*, *1*, 115–126. https://vb.ku.lt/object/elaba:8711240/

Mikalajūnaitė, S. (2021). *Jaunimo dalyvavimas įgyvendinant darnaus turizmo principus*. Daktaro disertacija. Klaipėdos universitetas. https://vb.ku.lt/object/elaba:95666004/95666004.pdf

Mtapuri, O., Giampiccoli, A. (2013). Interrogating the role of the state and nonstate actors in community-based tourism ventures: Toward a model for spreading the benefits to the wider community. *South African Geographical Journal Suid-Afrikaanse Geografiese Tydskrif*, *95* (1), 1–15. https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4083/doi/epdf/10.1080/03736245.2013.805078?needAccess=true

Ramanauskienė, J., Astromskienė, A., Andriūnas, V. (2010). Lietuvos kaimo turizmo verslo konkurencingumo didinimo priemonės. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, *5*, 136–146. https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367176712891/

Rocharungsat, P. (2004). Community-based tourism: The perspectives of three stakeholder groups. *In Proceedings of the New Zealand Tourism and Hospitality Research Conference.* Wellington, 335–347.

Rong-Da Liang, A., Tung, W., Wang, T. S., Hui, V. W. S. (2023). The use of co-creation within community-based tourism experiences. *Tourism Management Perspectives*, *48*, 101157. https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4056/science/article/pii/S2211973623000855?via%3Dihub

Rungchavalnont, P. (2022). *Community-based tourism: Empowering local champions for sustainable tourism in Thailand.* Published by the United Nations Development Programme (UNDP).

Rukaitė, I. (2010). *Istorinio turizmo populiarinimo galimybės Lietuvoje.* https://vb.mruni.eu/object/elaba:1888123/1888123.pdf

Sanders, S., Dowlling, D. (2017). Host-guest orientations of community-based tourism products: A case study in Bali, Indonesia. *International Journal of Tourism Research.*

Ščiglienė, V. (2017). *Kultūra, menas ir kultūrinis turizmas: ar savaime suprantamos jungtys?* https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1522398277551/J.04~2017~1522398277551.pdf

Tolkach, D., King, B. (2015). Strengthening Community-Based Tourism in a new resource-based island nation: Why and how?. *Tourism Management*, *48*, 386–398. https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4056/science/article/pii/S0261517714002556?via%3Dihub

Urbanavičienė, D. (2017). Etninės kultūros ugdymo reikšmė kultūrinio turizmo plėtrai. *Regional formation and development studies*, *3*, 186–202. https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB0001:J.04~2017~1522398793755/J.04~2017~1522398793755.pdf

Ūsas, A. (2016). Darnusis turizmas – ateitis ar iliuzija? *Teorija ir praktika: studentiškos įžvalgos / Theory and practice: student insights*, 81–88. https://www.kolpingokolegija.lt/en/wp-content/uploads/2019/12/LEIDINYS_2016-11-17.pdf#page=80

Vilutytė, E. (2013). *Gamtinio turizmo valdymas ir vertinimas Labanoro regioniniame parke.* https://vb.mruni.eu/object/elaba:1895781/1895781.pdf

Wearing, S., McDonald, M. (2002). The development of community-based tourism: Re-thinking the relationship between tour operators and development agents as intermediaries in rural and isolated area communities. *Journal of Sustainable Tourism*, *10* (3), 191–206. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09669580208667162

Zielinski, S., Jeong, Y., Milanés, C. B. (2021). Factors that influence community-based tourism (CBT) in developing and developed countries. *Tourism Geographies.* https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4083/doi/epdf/10.1080/14616688.2020.1786156?needAccess=true&role=button

THE DEVELOPMENT OF THE COMMUNITY-BASED TOURISM CONCEPT AND ITS PRACTICAL SELF-AWARENESS

Eduardas Spiriajevas, Irma Spiriajevienė, Juozas Lekys
Klaipėda University (Lithuania)

Summary

Community-based tourism is an emerging branch of tourism that remains underexplored, both theoretically and practically, in studies of human geography and the geography of tourism. Furthermore, the Law on Tourism of the Republic of Lithuania does not define the concept of community-based tourism. The community-based tourism model is a new sector in the Lithuanian tourism system. Consequently, it has virtually no practical applications, and is still in its formative stages. Therefore, this article aims to highlight the significance of community-based tourism as a promising alternative branch of cultural tourism.

Community-based tourism is an integral part of alternative tourism, whose relevance is based on the survival strategy of local communities in a changing world, where it is becoming increasingly difficult to preserve local values, traditions, ethnography, and the community's world-view, shaped by natural, cultural and historical developments. Community-based tourism is linked to the preservation of natural, cultural and historical tangible and intangible values and resources. Therefore, communities play a particularly important role. This body of knowledge encourages communities to conduct systematic research, identify and highlight the most important factors and values, which can then serve as a basis for creating and organising thematic tourism routes, designed to introduce visitors to the communities, as an alternative form of cultural tourism.

According to the systematised results of the qualitative study, community representatives have a good awareness of the concept of community-based tourism, and its benefits for promoting the values of the local community and attracting tourists (visitors). Although the concept of community-based tourism was virtually unknown before the study began, the activities of the community-based tourism model and its interaction with the social environment are perceived as particularly important for creating a physical recreational infrastructure and a digital tourism information infrastructure, to promote awareness of the communities. The concept of community tourism is brought to life through the awareness of community members, thereby increasing communities' visibility and appeal to visitors.

Community guides must develop their skills first and foremost through non-formal adult education methods, since their purpose is to present their community's attractions in an interesting and engaging way to visitors who come for recreation.

KEY WORDS: *communities, tourism, development model, tourism branch, alternative, community guide.*

JEL CODES: D70, I20, L30, O10, R11.

Gauta: 2026.09.03

Priimta: 2026.09.28

Pasirašyta spaudai: 2026.09.30